

активне суспільне життя, будує кар'єру та відповідає за матеріальне забезпечення сім'ї [2, с. 14].

Вимоги сучасного світу довели, що неможливість чоловіка чи жінки виконувати тільки декілька біологічно зумовленими соціальних ролей. Чоловік не зможе бути вагітною жінкою, а жінка – генетичним батьком.

Гендерне маркування можна простежити й на інших соціальних ролях. І це зумовили соціально-культурними очікування щодо представника однієї з двох статей. Доглядати дитину, навчати, куховарити, робити наукові відкриття, керувати може і чоловік, і жінка однаково успішно. І біологічна стать тут ні до чого.

Гендерні стереотипи впливають і на професійний відбір. Традиційно вважається, що жіночі професії носять виконавський чи обслуговчий характер. Найчастіше жінки працюють в освіті, охороні здоров'я, у сфері торгівлі. Чоловіків бачать на керівних посадах навіть у сферах, які традиційно вважають «жіночими» [2, с. 14].

Список використаних джерел :

1. Марценюк Т. Гендерна рівність і недискримінація : посібник для експертів і експерток аналітичних центрів. Київ, 2014. 65 с.

2. Гендерні дослідження : прикладні аспекти : монографія / В. П. Кравець, Т. В. Говорун, О. М. Кікінежді та ін.; за наук. ред. В. П. Кравця. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2013. 448 с.

3. Крочук М. І. Гендерна рівність як складова загального принципу рівності. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. (Серія юридична). 2011. № 4. С. 464–471.

Найденко Тарас

*аспірант Полтавського національного педагогічного
університету імені В. Г. Короленка
(м. Полтава)*

НАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ ЯК ЗАСІБ РОБОТИ З КУЛЬТУРНИМИ ТЕКСТАМИ ДОБИ «ВІДЛИГИ» (1953–1964 РОКІВ)

Історії створюють розміщуючи події в сюжеті, обставини у оточенні, а персонажів інтегрують у притаманні їм характеристики. Повірити у такі вигадані світи читачі можуть завдяки наративам. Вони є семіотично-значущою послідовністю подій, які знаходяться у змістовно пов'язаній причинно-часовій взаємодії. Може виникнути питання – чим є «значущість» наративу? Її надають тексту автори? Можливо читачі? А якщо їх візії не співпадуть? Чи може інтенція автора бути стандартом який визначав би єдино вірне тлумачення наративів

тексту? Або читач має можливість не звертати на позицію автора уваги, та інтерпретувати наративи самостійно? Нові смисли створені читачами можуть бути не менше, а інколи й більш важливими за ті, які запланував автор? Ці питання теорія літератури досліджувала протягом тривалого часу. Зокрема цьому присвячені роботи Дж. Каллера [4, с. 108–121] та Т. Іглтона [6, с. 47–79].

Важливим компонентом в наративному аналізі текстів доби «відлиги» (1953–1964 років) є ідеологія, яка охоплює ідеї, цінності та вірування, заради структурування світогляду громадян. Кожен наратив є ідеологічним, але ідеологія може бути виражена різними способами в кожному конкретному тексті. Деякі історії намагаються переконати читачів у апріорності певної моральної істини, а інші пропонують більш неоднозначне або складне розуміння моралі, змінюючи світогляд читачів. Читаючи тексти, вони ідентифікують ключові елементи історій, зокрема події, повсякденне оточення та персонажів, та пояснюють їх своїми словами. Так вони перетворюють мотиви та наративи у повсякденні практики свого життя. Але синопсис не є правильною відповіддю, коли хтось запитує, «про що» ця історія. Щоб відповісти на це запитання, нам потрібно визначити та дати інтерпретацію принаймні однієї теми в наративі. Теми є елементами дискурсу, а не історії. Власне для роботи з ними достатньо мати власну інтерпретаційну точку зору. Теми легко визначаються оповідачами, коли вони розповідають історію та додають певну форму коментаря заради тлумачення, судження, узагальнення чи роздумів про події, оточення та персонажів твору. Їх не слід плутати з мотивами. Якщо теми є елементами значення в наративному дискурсі, мотиви є екзистентами, які повторюються протягом історії та часто набувають символічного значення. Оскільки мотиви, як правило, символічні, їх значення, як правило, пов'язане з темою оповіді. Ось чому мотиви іноді називають «мінімальними тематичними одиницями» [9, с. 55]. Компонуючи мотиви, теми та ідеологічно-забарвлені наративи автор та читач-інтерпритатор разом формують структуру розповіді.

Розповідь – це фундаментальний засіб, за допомогою якого люди розуміють себе та світ. Однією з основних властивостей художніх текстів вважають їх фікційний характер, відсутність прямої, неопосередкованої співвіднесеності з референтом зображуваного у них світу. В логіці, філософії, естетиці, літературознавстві, лінгвістиці неодноразово обговорювалося питання про онтологічний статус такого роду текстів, а у зв'язку з цим ставилася і більш загальна проблема – значення вигадки як такої для людини. Обговорення проблеми почалося, мабуть, з Аристотеля : «...завдання поета – говорити не про те, що було, а про те, що могло бути, ставши можливим через ймовірність чи необхідність» [1, с. 655]. Наша власна ідентичність – це більше, ніж розповідь, історія, яку ми розповідаємо собі та іншим про те, хто ми є, звідки походимо та куди йдемо. Наша ідентичність створюється іншими, оскільки вони

розповідають історії про нас, розміщуючи читачів у контексті буденних соціальних наративів. А на них ми, зазвичай, маємо доволі незначний вплив.

У вивченні буденного життя та його ідеалів вагоме місце займають твори читаних та знаних письменників доби [2, с. 42]. У ХХ столітті проза стала привілейованим засобом для конструювання індивідуальних і колективних ідентичностей. Лише за допомогою фантазії авторів ми можемо познайомитися та розділити суб'єктивний досвід інших людей, зануритися в їх думки та взяти участь в повсякденних справах персонажів. Ця ілюзія, створена вигадкою, є потужним способом посилення ідентифікації з певною ідеологічно-спрямованою соціальною групою. А також засобом розуміння спільних та відмінних рис притаманним тим чи тим соціальним утворенням. Але ілюзія реальності тексту може сприяти й віддаленню читачів від деяких притаманних ним соціальним групам, які зображуються таким чином, щоб зміцнити соціальні стереотипи та негативні упередження (відношення до капіталізму у творах соцреалізму). Таким чином можна сугестивно маніпулювати читачами, нав'язуючи не властивий їм, але потрібний владі семіотичний ідеологічний код.

Ідеологія – взаємопов'язана сукупність вірувань, ідей, цінностей і норм, що структурують світогляд людини чи групи. Ідеологія, як правило, невидима, особливо для окремих осіб або невеликих груп, чий погляд та думки значною мірою визначаються нею. Всі ми, так чи інакше, підпорядковані різним ідеологічним позиціям, незалежно від того яких структурованих систем мислення та цінностей ми дотримуємося. Ці ідеології впливають на значення, які ми приписуємо собі та всьому що нас оточує, зокрема іншим людям. Наративний дискурс особливо ефективний для інфікування ідеологічними поглядами. Їх навіть не обов'язково висловлювати чи навіть визнавати їх присутність в тексті. Якщо наративу вдається переконати читачів, що вигаданий автором текст є правдоподібним відбиттям їхнього власного життєвого світу, ідеологія, яка структурує дискурс твору, швидше за все, буде мовчазно прийнята як дійсна та така, що заслуговує довіри. Тому наративи часто використовуються, свідомо чи ні, для підтримки ідеологій певних соціальних груп, як правило, тих, які тримають у своїх руках владу або, принаймні, здатність створювати та поширювати свої дискурси в суспільстві [5, с. 193–197].

Водночас наративи також використовуються, свідомо чи ні, іншими групами опозиційними до влади, або такими які знаходяться на маргінесі суспільства. Так вони намагаються протистояти панівним ідеологіям і виражати власний набір цінностей і вірувань. Художня проза була і продовжує залишатися важливим засобом передавання або заперечення ідеології, явно чи приховано. Складно знайти художній наратив, дискурс якого б так або інакше не виражав хоча б одну ідеологічну позицію, так само складно уявити сучасну індивідуальну чи колективну думку, яка б не була ідеологічною.

Виділяють кілька способів, якими ідеологія може бути представлена в наративному дискурсі доби «відлиги». Ідеологія може бути прихована в тексті автора, який не визнає її поширення та пропаганду як своє ідеологічне зобов'язання. Проте такий прихований прояв ідеології зазвичай впливає на репрезентацію сюжету або наративного дискурсу. На протилежність прозова художня література також може відкрито сприймати ідеологію, намагаючись переконати читачів у правдивості своїх принципів. Соцреалістичні романи відкрито відстоюють ідеали та цінності соціалізму. Вони зазвичай зображують робітничий клас як героїчного агента політичних, культурних та економічних перетворень у напрямку до кращого суспільства проти опозиції корисливих груп, капіталістів чи аристократів. Іноді художня проза критично ставиться до панівних ідеологій одночасно не сприймаючи та не схилиючись на бік альтернативно-дихотомічних варіантів. Зауважимо, що деякі тексти написані в жанрі наукової фантастики можуть містити амбівалентний та неоднозначний погляд на актуальні в суспільстві ідеологічні позиції. Враховуючи складності з розумінням та втіленням у реальність засад класичного марксизму, в літературі представлені всі варіанти імплементації ідеологічних наративів до літературних художніх творів доби «відлиги».

Відповідно до класичного марксизму, ідеологія працює в інтересах панівного класу, чия власність на способи виробництва (кінокомпанії, видавництва, телевізійні станції) означає, що вони можуть контролювати, які саме цінності та переконання наразі виражаються. У крайньому разі, наприклад, у роботах Франкфуртської школи, культурні тексти розглядаються як засіб гноблення, соціального контролю. В медіадослідженнях, аналіз конкретних наративних форм часто знаходиться в межах обговорення конкретних промислових і політичних контекстів і визнання того, що «неможливо стояти поза ідеологією і говорити про неї мовою, яка сама по собі вільна від ідеології». [10, с. 198]. Ідеологія, як її розуміють у більшості сучасних досліджень наративів, набагато більше завдячує Альтюссеру та Грамші, ніж Марксу.

Зокрема, визначення ідеології Альтюссера як «репрезентації уявних стосунків індивідів з їхніми реальними умовами існування» [3, с. 152] перемістило фокус на питання репрезентації та того, як культурні тексти допомагають нам зрозуміти світ і наше місце в ньому. За словами ідеологія пропонує індивіду відчуття узгодженості та приналежності й покладається на співучасть індивіда в увічненні його чи її гноблення системою.

Теорія Грамші про гегемонію за домовленістю проклала теоретикам культурології шлях до зосередження на потенціалі переговорів про значення і можливості того, що культурні тексти не лише забезпечують засіб для гноблення, але й звільнення, особливо щодо звільнення голосів простих людей [7, с. 99]. Відбувається відхід від марксистських догм щодо домінування засобів

масової інформації чи безнадійно пасивного споживача до розуміння способів в якому соціальні групи можуть креативно реагувати на культурні тексти, з якими вони стикаються. Відповідно до теорії гегемонії Грамші, опір панівним ідеологіям можливий, але зрештою цей опір сам інтегрується панівним класом і стає безпечним.

У сфері літературної критики рання марксистська теорія зосереджувалася на репрезентації соціального класу в художній літературі та на тому, наскільки тексти відображали соціальну реальність того часу, в якому вони були написані. Однак у роботі П'єра Мачері [8, с. 75–110] ідея про те, що ідеологія сповнена прогалин, відкрила новий вид аналізу, у якому те, про що не йдеться в тексті або те що він приховує, стає таким самим важливим, як визначення ідеологічних позицій, які, здавалося, мав би просувати. Останнім часом ці проблеми розглядає новий історизм, який зосереджується на конструктивній ролі ідеології у формуванні окремих суб'єктів, а також суспільства.

Список використаних джерел :

1. Аристотель. Сочинения : в 4 т. Москва : Мысль, 1984. Т. 4. 830 с.
2. Лук'яненко О. В. «Найближчі друзі партії» : колективи педагогічних вишів України в образах щодення 1920-х – першої половини 1960-х років : монографія. Полтава : Видавництво «Сімон», 2019. 658 с.
3. Althusser L. Lenin and Philosophy and Other Essays. London : New Left Books, 1971. 258 s.
4. Culler J. Literary Theory : A Very Short Introduction. Oxford : Oxford University Press, 2011. 149 s.
5. Eagleton T. Ideology : An Introduction. London : Verso, 1991. 258 s.
6. Eagleton T. Literary Theory : An Introduction. Minneapolis : University of Minnesota Press, 2008. 245 s.
7. Lewis J. Cultural Studies : The Basics. London : Sage, 2002. 456 s.
8. Macherey P. A Theory of Literary Production. London : Routledge and Kegan Paul, 1978. 394 s.
9. Prince G. A Dictionary of Narratology. Lincoln : University of Nebraska Press, 2003. 127 s.
10. Turner G. Film as Social Practice. London : Routledge, 2006. 185 s.